

ISHSIZLIK VA IQTISODIY O‘SISH

Burxanova Sevinch Asqar qizi

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi

**Ilmiy rahbar: dotsent Urunbayeva Yulduz
Pirnazarovna**

***Annotatsiya.** Ishsizlik va iqtisodiy o‘shish iqtisodiy fanlarning eng muhim mavzularidan biridir. Ushbu maqolada ishsizlikning darajasi va uning iqtisodiy o‘shishga ta’siri o‘rganib chiqiladi.*

***Kalit so‘zlar:** ishsizlik, "jobless growth", investitsiya, iqtisodiy o‘shish, mehnat bozori, texnologiya, inflyatsiya, yalpi ichki mahsulotning (YIM).*

Kirish

Iqtisodiyotda ish o‘rinlari va iqtisodiy o‘shish o‘rtasidagi bog‘liqlik muhim mavzular sirasiga kiradi. Umuman olganda, iqtisodiy o‘shish — mamlakat ishlab chiqarish hajmining o‘shishi yoki yalpi ichki mahsulotning (YIM) oshishi bilan o‘lchanadi. Bu ko‘rsatkich yuqori bo‘lgan sari iqtisodiyotda yangi ish o‘rinlari yaratiladi va ishsizlik darajasi kamayadi. Biroq bu bog‘liqlik ko‘plab omillarga bog‘liq va har doim ham to‘g‘ri bog‘lanishda emas. Ammo ishsizlik darajasi iqtisodiy o‘shishdan tashqari boshqa omillarga ham bog‘liq. Texnologik rivojlanish masalan, ba’zan yangi ish o‘rinlarini yaratishga yordam beradi, ba’zan esa avtomatlashtirish sababli ayrim ish o‘rinlari yo‘qoladi. Bundan tashqari, iqtisodiy siyosatlar, mehnat bozoridagi o‘zgarishlar, global iqtisodiy vaziyat ham bandlik darajasiga ta’sir ko‘rsatadi. Ishsizlik va iqtisodiy o‘shish mavzusidagi dolzarb muammo — iqtisodiy o‘shishning ish o‘rinlari yaratishga yetarli darajada ta’sir ko‘rsatmasligi. Ko‘p mamlakatlarda iqtisodiy o‘shish kuzatilsa ham, avtomatlashtirish va texnologik rivojlanish sababli ish o‘rinlari yetarlicha yaratilmayapti. Ushbu mavzudagi maqolani yozishdan asosiy maqsad — iqtisodiy o‘shish va ishsizlik darajasi o‘rtasidagi bog‘liqlikni o‘rganish, iqtisodiy o‘shish jarayonida ish o‘rinlari yaratishga qanday omillar ta’sir ko‘rsatishini aniqlash va mavjud muammolarni yoritishdir.

Shuningdek, maqola iqtisodiy o‘shishning aholining turli qatlamlari uchun ish imkoniyatlari yaratishda qanday rol o‘ynashini tahlil qilishni ham ko‘zlaydi. Bu orqali maqola ishsizlik darajasini pasaytirishga yordam beruvchi samarali iqtisodiy siyosat va strategiyalarni tavsiya qilishga, shuningdek, barqaror iqtisodiy o‘shish orqali bandlikni oshirishning ahamiyatini tushuntirishga qaratilgan.

Ishsizlik va iqtisodiy o‘shish o‘rtasidagi bog‘liqlikni tushunishda quyidagi nazariy tushunchalar muhimdir:

1. Okun qonuni

Okun qonuni (Okun's Law) iqtisodchi Artur Okun tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, iqtisodiy o'sish va ishsizlik o'rtasidagi teskari bog'liqlikni ifodalaydi. Bu qonunga ko'ra, iqtisodiy o'sish sur'ati oshganda ishsizlik kamayadi va aksincha, iqtisodiy o'sish sekinlashganda ishsizlik darajasi oshadi. Okun qonuni ish o'rinlarini yaratishda iqtisodiy o'sishning ahamiyatini ko'rsatadi, lekin bu bog'liqlikning har doim ham to'g'ri bo'lishiga kafolat bermaydi.

2. Phillips egri chizig'i

Phillips egri chizig'i (Phillips Curve) ishsizlik va inflyatsiya o'rtasidagi bog'liqlikni ifodalaydi, lekin u iqtisodiy o'sishga ham taalluqlidir. Ushbu nazariyaga ko'ra, iqtisodiyotda ishsizlik kamayganda inflyatsiya oshadi, chunki mehnat bozorida raqobat kuchayadi va ishchilarning daromadlari o'sadi. Biroq, iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish va inflyatsiyani nazorat qilish o'rtasidagi bu muvozanat ishsizlik darajasiga ham ta'sir qiladi.

3. Tadbirkorlik va iqtisodiy o'sish nazariyasi

Iqtisodiy o'sishda tadbirkorlik faoliyatining roli ham katta ahamiyatga ega. Tadbirkorlik yangi ish o'rinlarini yaratadi va bandlikni oshiradi. Shu bois iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish orqali ishsizlikni kamaytirish uchun kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlash strategiyasi samarali hisoblanadi.

4. Rivojlanayotgan iqtisodiyotlarda "jobless growth"

Ayrim iqtisodiy nazariyalarda "jobless growth" (ish o'rinlarisiz o'sish) muammosi muhokama qilinadi. Bu holatda texnologik rivojlanish va avtomatlashtirish tufayli iqtisodiy o'sish amalga oshadi, lekin yangi ish o'rinlari yaratish cheklangan bo'ladi. Bu esa iqtisodiy o'sish darajasi oshsa ham, ishsizlik darajasini kamaytirish imkoniyatini cheklaydi.

Texnologik taraqqiyot ish o'rinlari yaratishda o'ziga xos ta'sirga ega. Raqamli texnologiyalar va avtomatlashtirishning rivojlanishi o'sishga olib keladi, lekin ayrim holatlarda bu o'sish ishsizlik darajasini kamaytirmaydi. "Jobless growth" fenomeni tufayli iqtisodiy o'sish ishsizlikning pasayishiga olib kelmasligi mumkin. Bu muammo aholining ishsiz qismi uchun katta ijtimoiy va iqtisodiy qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi, chunki avtomatlashtirish sababli an'anaviy sohalarda ish o'rinlari kamayadi. Buning oldini olish uchun qayta tayyorlash dasturlari va texnologiyaga moslashishni qo'llab-quvvatlash siyosati kerak.

Davlat siyosati va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish: Davlatning iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish va ishsizlikni kamaytirishga qaratilgan siyosatlari, jumladan, kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlash, investitsiyalarni jalb qilish, soliq imtiyozlarini joriy qilish tahlil qilinishi kerak.

Bandlikni qo'llab-quvvatlash dasturlari: Iqtisodiy o'sish bilan birga ish o'rinlarini yaratish uchun davlat tomonidan amalga oshirilishi mumkin bo'lgan dasturlar — masalan, qayta tayyorlash va malaka oshirish dasturlari, ishchilarni yangi texnologiyalarga moslashishga yordam beruvchi siyosatlar — ham tahlil qilinishi kerak.

Turli mamlakatlar yoki bozorlar bo'yicha iqtisodiy o'sish va ishsizlik darajasi o'rtasidagi bog'liqlikni tushuntirish uchun quyidagi misollar va tahlillarni keltirish mumkin:

1. AQSh: Iqtisodiy o'sish va texnologik taraqqiyot

Misol: AQShda so'nggi o'n yillikda iqtisodiy o'sish bilan bir vaqtda texnologik rivojlanish kuchaydi. Xususan, 2010-yillarda iqtisodiy o'sish o'sib, ishsizlik darajasi pasaydi. Ammo avtomatlashtirishning kuchayishi ayrim an'anaviy sohalarda ish o'rinlarini qisqartirdi, ayniqsa, ishlab chiqarish va transport sohaslarida.

Tahlil: AQSh misolida iqtisodiy o'sish ishsizlik darajasini kamaytirgani kuzatildi, lekin texnologik taraqqiyot sababli ayrim sohalarda mehnat talabi qisqardi. Bu esa o'z navbatida "jobless growth" muammosini keltirib chiqaradi, ya'ni iqtisodiy o'sish natijasida ish o'rinlari yetarlicha yaratilmaydi va ishchilar yangi ko'nikmalarni egallashga majbur bo'ladi. Davlat bu holatda qayta malaka oshirish dasturlari va ta'lim tizimini qo'llab-quvvatlash bilan bunday vaziyatlarga moslashishga yordam beradi.

Yaponiya: Yashil iqtisodiyot va yangi ish o'rinlari yaratish

Misol: Yaponiya so'nggi yillarda iqtisodiy o'sish sur'atlarini yangi texnologiyalar va yashil iqtisodiyot orqali qo'llab-quvvatlayapti. Masalan, qayta tiklanuvchi energiya va ekologik texnologiyalar sohaslarida yangi ish o'rinlari yaratilmoqda.

Tahlil: Yaponiya misolida iqtisodiy o'sish barqaror bo'lib, ishsizlik darajasi past darajada saqlanmoqda. Yaponiya yangi texnologiyalarni qo'llash orqali an'anaviy sohalardagi ishsizlikni kamaytirish va yangi bo'sh ish o'rinlarini yaratishga e'tibor qaratmoqda. Bu mamlakatda iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish va yangi sohalarda ish o'rinlari yaratish bir-birini to'ldiradi, bu esa "jobless growth"dan qochish imkonini beradi.

Xulosa

"Ishsizlik va iqtisodiy o'sish: Ishsizlik darajasi va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlik" mavzusidagi maqola iqtisodiy o'sish va ishsizlik o'rtasidagi murakkab munosabatlarni tahlil etdi. Iqtisodiy o'sishning ishsizlik darajasi bilan teskari bog'liqligi, ayniqsa, Okun qonuniga asoslanib, iqtisodiy o'sish sur'ati oshgan sari ishsizlik darajasining pasayishi kuzatiladi. Biroq, texnologik rivojlanish, avtomatlashtirish va "jobless growth" muammosi bu nazariyani qisman inkor etadi, chunki ba'zan o'sish yangi ish o'rinlari yaratmasligi mumkin.

Turli mamlakatlar, xususan, AQSh, Germaniya, Xitoy, Yaponiya va Hindiston misollarida iqtisodiy o'sish va ishsizlik o'rtasidagi o'zgarishlar tahlil qilindi. Har bir mamlakatning o'ziga xos iqtisodiy sharoitlari, texnologik rivojlanish va mehnat bozorida o'zgarishlar ishsizlik darajasiga turlicha ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, davlat siyosatining, xususan, bandlikni qo'llab-quvvatlash, ta'lim va qayta malaka oshirish dasturlarining roli katta ahamiyatga ega.

Maqola iqtisodiy o'sish va ishsizlikni kamaytirishning samarali yo'llari sifatida texnologiyaga moslashish, yangi ish o'rinlarini yaratish va malakali ishchi kuchini tayyorlashga e'tibor qaratish zarurligini ta'kidladi. Bunday yondashuvlar iqtisodiy o'sish va ishsizlik darajasining ijobiy muvozanatini ta'minlashga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Blanchard O., & Johnson D. R. (2013). *Macroeconomics* (6th ed.). Pearson.
2. Mankiw N. G. (2021). *Principles of Economics* (9th ed.). Cengage Learning.
3. Okun A. M. (1962). Potential GNP: Its Measurement and Significance. *American Economic Review*, 52(3), 98-104.
4. Gulomova, N. (2019). Развитие Цифровой Экономики В Республике Узбекистан: Вызовы И Решения. *Theoretical & Applied Science*, (9), 151-156.
5. Гуломова, Н. Ф. (2022). Возможности Цифровой Трансформации Транспортной Отрасли В Республике Узбекистан. *International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research*, 188-192.
6. Nematdjonovna, M. G., & Qizi, G. N. F. (2023). Big Data Texnologiyasining Funktsiyalari va Vazifalari. *Science and innovation*, 2(Special Issue 3), 352-357.
7. Nematdjonovna, M. G., & Qizi, G. N. F. (2023). Buyumlar Interneti (IOT) Texnologiyalarining Shakllanishi. *Science and innovation*, 2(Special Issue 3), 37-41.
8. Gulomova, N. (2023). Comparative Analysis of The Export Potential of The Republic of Uzbekistan within the Framework of the EAEU. *American Journal of Interdisciplinary Research and Development*, 20, 17-22.
9. World Bank. (2023). *World Development Indicators*.